

GENEL VERGİ TEORİSİ IV

Konu Başlığı: Türk Vergi Sistemindeki Vergilerin Ekonomik Kaynağına Göre Tasnifi

Kavramlar: Gelirden Alınan Vergiler, Servetten Alınan Vergiler, Harcamalardan Alınan Vergiler

Kavramlara İlişkin Açıklamalar:

Gelirden Alınan Vergiler: Türk vergi sisteminde gelirden alınan iki çeşit vergi vardır. Bunlar gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi ile kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisidir.

Gelirden alınan vergilerin konusu ödeme gücünün (mali gücün) en önemli gösterge ve ölçütü olan gelir kavramıdır.

Ekonomide gelir, dinamik bir kavram olup bir akım değeri ifade eder. Gelir kısaca belli bir zaman kesiti içinde alım gücünde meydana gelen olumlu artış olarak tanımlanabilir.

Gelir Vergisi

Gelir vergisinin nitelikleri: Gelir vergisi gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınan bir vergidir. Sübjektif-şahsi bir vergi olup vergilendirme sırasında yükümlünün kişisel ekonomik durumunu dikkate alır. Artan oranlı bir vergidir, gelir arttıkça uygulanacak vergi oranı ve ödenecek vergi tutarı da artar. Genel bir vergidir, gerçek kişilerin tüm gelirlerini konu edinir. Dolaysız (vasıtasız) bir vergidir, verginin kanuni yükümlüsü aynı zamanda gerçek taşıyıcısıdır, vergi yükü yansıtılamaz.

Gelir vergisinin konusu: Gerçek kişilerin elde ettiği gelirlerdir. Gelir vergisinde verginin konusunu ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücret, menkul sermaye iradı, gayrimenkul sermaye iradı ve diğer kazanç ve iratlar biçiminde çeşitli kazanç veya iratlar biçiminde yedi kalem gelir türü oluşturur. Kazanç kişinin üretim faaliyetine doğrudan doğruya ve bizzat katılımda bulunmak neticesinde elde ettiği gelirlere verilen addır. İrat ise kişinin üretim sürecine doğrudan doğruya değil fakat sahip olunan ekonomik değerlerin bedel karşılığında başkalarının kullanımına bırakılması ve bu değerlerin bu kişiler tarafından üretim faaliyetinde kullanılması suretiyle dolaylı yoldan katılması sonucunda elde edilen gelirlerdir.

Gelir vergisinin yükümlüsü: Gelir elde ederek mali güce sahip olan gerçek kişilerdir. Gelir vergisi yükümlüsü vatandaş veya yabancı olabilir. Gelir vergisinde iki çeşit yükümlülük söz konusudur.

Tam Yükümlülük: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları veya Türkiye’de yerleşmiş kişiler tam yükümlü sayılır ve bunlar gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında elde ettikleri gelirlerinin toplamı üzerinde Türkiye’de vergilendirilirler.

Dar Yükümlülük: Türkiye’de yerleşmiş olmayan ama Türkiye’de gelir elde eden yabancı gerçek kişiler ile dar yükümlü sayılır ve bunlar sadece Türkiye’de elde ettikleri gelirler için T Gelir vergisinde vergiyi doğuran olay: Gelirin elde edilmesidir. Gelirin elde edilmesi tahakkuk esası veya tahsil esası uyarınca olur. Tahakkuk esasına göre alacak olarak doğmuş ve talep edilebilir hale gelmiş olmak gelirin elde edilmesi için yeterli sayılır. Tahsil esası ise ancak fiilen bir edimde bulunulup belli bir maddi değer fiilen kişinin malvarlığına dahil edildiğinde gelirin elde edilmiş sayılacağını ileri sürer. Farklı gelir türlerine hakkında gelirin elde edilmesi bakımından farklı esaslar uygulanır. Ticari ve zirai kazançlarda gelirin elde edilmesi bakımından tahakkuk esası kabul edilmişken, ücretler, serbest meslek kazançları, , menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile diğer kazanç ve iratlarda ise gelirin elde edilmesi bakımından tahsil esası benimsenmiştir.

Gelir vergisinin matrahı: Elde edilen gelirin safi tutarıdır. Gelir net bir kavram olup, elde edilen gayrisafi hasılat toplamından bu hasılatın elde edilmesi veya ediniminin sürdürülmesi için yapılan giderlerin indirilmesi gerekir.

Gelir vergisinin oranı: Gelir vergisi artan oranlı bir tarife yapısına sahiptir. Gelir çeşitli dilimlere ayrılmış ve gelir dilimleri arttıkça bunlara uygulanacak vergi oranlarının da artması öngörülmüştür. Bu bağlamda halihazırda gelir vergisi için %15 den başlayıp %35’e varan oranlar uygulanmaktadır. Türkiye’de gelir vergisi öderler.

Gelir vergisinde vergi kolaylıkları: Muaflık ve istisnalar biçiminde çeşitli vergi kolaylıkları söz konusudur. Bu bağlamda yükümlüler kapsamında yer alan belli kişiler veya kişi grupları ile geliri oluşturan bazı kazanç veya irat türlerinin tamamı veya bir kısmı vergi dışı bırakılmıştır.

Gelir vergisinde üç tür beyanname söz konusudur. Bunlar yıllık beyanname, muhtasar beyanname ve münferit beyanname dir. Gelir vergisinde vergilendirme kural olarak yıllık beyanname verilmek suretiyle yapılır.

Kurumlar Vergisi:

Kurumlar vergisinin nitelikleri: Kurumlar vergisi kurumların kazançlarını konu edinen bir vergidir. Objektif-gayri şahsi bir vergi olup bu vergi vergilendirme sırasında yükümlü kurumun ekonomik durumunu dikkate almaz. Tek-sabit oranlı bir vergidir, gelir artsa da uygulanan vergi oranı sabit kalır. Genel bir vergidir, kurumların tüm kazançlarını konu edinir. Dolaysız (vasitasız) bir vergidir, verginin kanuni yükümlüsü olan kurum aynı zamanda kurumlar vergisinin gerçek taşıyıcısıdır, vergi yükü yansıtılamaz.

Kurumlar vergisinin konusu: Kurumların elde ettikleri kazançlardır. Kurum kazancı Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan yedi kalem kazanç ve irattan oluşur. Kurum kazancı ticari kazançların bilanço usulünde tespitine dair esaslar uyarınca saptanır.

Kurumlar vergisinin yükümlüsü: Kurumlardır. Kurumlar sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri gibi bir kısım tüzel kişiler ile dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları gibi bir kısım tüzel kişiliği olmayan ekonomik oluşumlardan oluşur. Kurumlar vergisinde de tam ve dar yükümlülük olmak üzere iki çeşit yükümlülük söz konusudur.

Tam Yükümlülük: Yasal merkezi veya iş merkezinden herhangi biri Türkiye'de bulunan kurumlar tam yükümlü sayılır ve bunlar Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri tüm kurum kazançları üzerinden Türkiye'de kurumlar vergisi öderler.

Dar Yükümlülük: Yasal merkezi ve iş merkezinden her ikisi de Türkiye'de bulunmayan kurumlar dar yükümlü sayılır ve bunlar sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançlar için kurumlar vergisi öderler.

Kurumlar vergisinde vergiyi doğuran olay: Kurum kazancının elde edilmesidir. Kurum kazancı ticari kazanç hakkındaki Gelir Vergisi Kanunu hükümleri uyarınca tespit edildiği için kurum kazancının elde edilmesi de tahakkuk esasına tabidir. Bir başka deyişle alacak olarak doğmuş ve talep edilebilir hale gelmiş olmak kurum kazancının elde edilmesi için yeterli sayılır.

Kurumlar vergisinin matrahı: Yükümlü kurumun bir hesap dönemi içinde elde ettiği safi kurum kazancıdır. Bunun için elde edilen gayrisafi hasılat toplamından bu hasılatın elde edilmesi veya ediniminin sürdürülmesi için yapılan giderlerin indirilir. Kurumlar vergisinde matrah tespitinde Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazancın tespiti hakkındaki hükümleri

uygulanır. Ancak özellikle indirilemeyecek gider kalemleri açısından yasa örtülü kazanç dağıtımı veya örtülü sermaye gibi kurumlara özgü kurumları ayrıca düzenlemiştir.

Kurumlar vergisinin oranı: Tek-sabit oranlı bir vergidir. Kurum kazancının tutarı ne kadar olursa olsun buna aynı vergi oranı uygulanır. Halihazırda kurumlar vergisi oranı %20'dir.

Kurumlar vergisinde vergi kolaylıkları: Kurumlar vergisinde de bir kısım muaflik ve istisnalar biçiminde vergi kolaylıkları söz konusudur. Bu bağlamda yükümlüler kapsamında yer alan belli kurumlar ile kurum kazancını oluşturan bazı kalemlerin tamamı veya bir kısmı vergi dışı bırakılmıştır.

Kurumlar vergisinde de üç tür beyanname söz konusudur. Bunlar yıllık beyanname, muhtasar beyanname ve özel beyanname'dir. Kurumlar vergisinde vergilendirme kuralı olarak gerçek usulde ve yıllık beyanname verilmek suretiyle yapılır.

Servetten Alınan Vergiler:

Servet üzerinden alınan vergilerin konusu sahip olunan veya iktisap edinilen çeşitli servet unsurlarıdır. Servet ödeme gücünün (mali gücün) ikinci önemli gösterge ve ölçütüdür. Ekonomide servet, statik bir kavram olup bir stok değeri ifade eder. Servet gelirin biriktirilmiş haline karşılık gelir. Servet belli bir anda kişinin sahip olduğu ve para ile ifade edilebilen maddi değerler toplamıdır.

Servet üzerinden alınan vergiler kamu hizmetlerinin finansmanı için gereksinim duyulan mali kaynakların sağlanması ve toplumsal adalet ile vergi yükünün toplumda adil dağıtımını gerektirenlerle alınır. Servet vergilerine mülkiyet veya varlık vergileri adı da verilir. Servet vergileri de dolaysız-vasıtasız vergilerdendir. Bu vergilerin yasal yükümlüsü ile gerçek taşıyıcısı aynı kimsedir. Servet vergileri genel-özel, gerçek-itibari (görünüşte, nominal) ve olağan-olağanüstü servet vergileri gibi çeşitli türlere ayrılabilir.

Türk vergi sisteminde servetten alınan üç çeşit vergi vardır. Bunlar bina, arsa ve arazi gibi gayrimenkul servet unsurlarını konu edinen emlak vergisi, motorlu kara ve hava taşıt araçlarını konu edinen motorlu taşıtlar vergisi ile veraset ya da ivazsız intikal suretiyle iktisap edilen her türlü servet unsurunu konu edinen veraset ve intikal vergisidir.

Servetten alınan vergiler tüm servet unsurlarını konu ediniyor ise genel servet vergisi, sadece bazı servet unsurları konu ediniliyor ise özel servet vergisinden söz edilir. Veraset ve

intikal vergisi bir genel servet vergisidir. Motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisi ise özel servet vergileridir.

Gerçek servet vergilerinde oranlar çok yüksek tutulduğu için vergi ancak servetin bir kısmının elden çıkarılması ile ödenebilir. Burada kişinin serveti dolaylı yoldan elinden alınmış olur.

İtibari servet vergilerinde ise oranlar makul düzeyde tutulduğu için yükümlü servetini tamamen veya kısmen elden çıkarmadan bundan elde ettiği gelir ile vergisini ödeyebilir. Türk vergi sisteminde halihazırda yer alan tüm servet vergileri itibari niteliktedir. Bu durumla birlikte geçmişte 2. dünya savaşı yıllarında uygulanan varlık vergisi gerçek servet vergisine iyi bir örnek oluşturur.

Olağan servet vergileri sürekli olarak uygulanan bütçe içinde olağan bir gelir kalemi oluşturan servetten alınan vergilerdir. Sistemimizde şu anda uygulanan tüm servet üzerinden alınan vergiler olağan servet vergileridir. Savaş, olağanüstü hal gibi olağandışı yönetim dönemlerinde ortaya çıkan beklenmedik ve acil finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla alınan servet vergileri ise olağanüstü servet vergileri adını alır. Kamuoyunda deprem vergisi olarak bilinen ek vergiler bu tür vergilerdendir.

Harcamalardan Alınan Vergiler:

Harcama vergileri konularına göre 2'ye ayrılır.

- İktisadi Muamele Vergileri
- Hukuki Muamele Vergileri

Konuya göre yapılan ayırmada, konusu mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi, el değiştirmesi ise iktisadi muamele vergilerinden söz edilir. İktisadi muamele vergileri de kapsamına göre 2'ye ayrılır;

- Genel Gider Vergisi
- Özel Gider Vergisi

Genel gider vergisi uygulama şekline göre 3'e ayrılır.

- Toplu Muamele Vergisi
- Yaygın (Yayılı) Muamele Vergisi
- Katma Değer Vergisi

Toplu muamele vergisi de uygulanma biçimine göre 3'e ayrılır;

- İstihsal (Üretim)Vergisi
- Toptan Satış Vergisi
- Perakende Satış Vergisi

Değişik terimlerle ifade edilen iktisadi muamelelerden alınan vergilerin şemanın neresinde yer aldığını bilmek önemlidir. Örneğin; Toptan satış vergisi, toplu muamele vergisinin bir türüdür. Toplu muamele vergisi de genel harcama vergileri içinde yer alır. Genel harcama vergisi de iktisadi muamelelerden alınan vergilerdendir.